
economische aspect woog zwaar: 'The main task of Nes Ammim is, that we bring to Israel industry and know-how.'⁵⁴ Samen met de Israëlsche regering zou een commissie van toezicht ingesteld worden, om op de naleving van de overeenkomst toe te zien.⁵⁵

Een delegatie van Nes Ammim overlegde in december 1963 met Eshkol over de gemaakte afspraken. In januari nam het Israëlsche kabinet bij meerderheid van stemmen de beslissing om de onderneming het groene licht te geven. De Nationaal-Religieuze Partij (Agudat Jisraël) had tegen gestemd. Het besluit om tot erkenning over te gaan werd echter door de Knesset bekrachtigd. Nes Ammim Internationaal verklaarde in november te hopen dat het verbod op joods-christelijke en Duitse bewoners zo spoedig mogelijk zou worden opgeheven, maar voegde erbij dat dit alleen met Israëlsche instemming kon gebeuren. In 1965 woonden in Nes Ammim negen Zwitsers, negen Nederlanders en vier Amerikaanse mennonites.⁵⁶

Besluit

Dat Nes Ammim alle moeilijkheden op weg naar een christelijke kibboets in Galilea wist te overwinnen betekende een uitzonderlijke prestatie. Om tot dit resultaat te komen was het nodig om een onomwonden keus te maken: voor presentie in Israël op voorwaarden die door de Israëlsche maatschappij werden gesteld. Het opgeven van de zending en het (tenminste voorlopig) terugtreden van joodse christenen en van de Duitsers was de consequentie. Voor de Amerikaanse deelnemers bleek dit uiteindelijk een brug te ver. Dat het project toch slaagde was bovenal te danken aan de hechte samenwerking van Nederland en Duitsland. Een belangrijke bijdrage op de achtergrond, zowel organisatorisch als financieel, werd echter geleverd door Nes Ammim Zwitserland. De Zwitsers bleven in hun theologie traditioneler dan de Nederlanders en Duitsers, en drongen voor zover bekend als enigen aan op samenwerking met Arabische christenen. Toch waren zij bereid zich in de door Nederland en Duitsland uitgezette koers te schikken, met het oog op verzoening van joden en christenen na de verschrikking van de *Endlösung*. Dit met de Europese geschiedenis samenhangende hoofddoel bood in de jaren vijftig en zestig nauwelijks ruimte voor het Arabische standpunt, wat de Zwitsers ook zeiden. Het huidige programma van Nes Ammim (2011) omvat naast de oorspronkelijke doelstelling daarentegen tevens de dialoog met de Arabische gemeenschappen in de omgeving.⁵⁷

⁵⁴ J. Bernath, president Nes Ammim AG, aan premier L. Eshkol van Israël, Schaffhausen 5 september 1963. Afschrift in collectie-Bastiaanse.

⁵⁵ C.B. Bavinck, *Nes Ammim*, Kampen 1972, 13.

⁵⁶ Zie het verslag in: *Vrede over Israël. Tweemaandelijks orgaan, uitgegeven door deputaten van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland voor de evangelie-verkondiging onder Israël* X nr. 3 (febr. 1965).

⁵⁷ Mijn hartelijke dank voor ondersteuning bij het schrijven van dit artikel gaat uit naar Werner Böcker en Liselotte Ueter (Nes Ammim Duitsland), Rien Kaashoek en Gonny Smeets (Nes Ammim Nederland), het door Mirjam van Veen voorgezeten werkgezelschap kerkgeschiedenis van de Vrije Universiteit te Amsterdam, Monika Assenberg (Nes Ammim Zwitserland), Yousef Mbarki (al-Mazraa, Galilea) en Michel Bollag, Ernst Hanspeter en Katharina Schmocker Steiner (staf Zürcher Lehrhaus (Judentum Christentum Islam), Zürich).